

Henri Bergson

Essays over
bewustzijn
en verandering

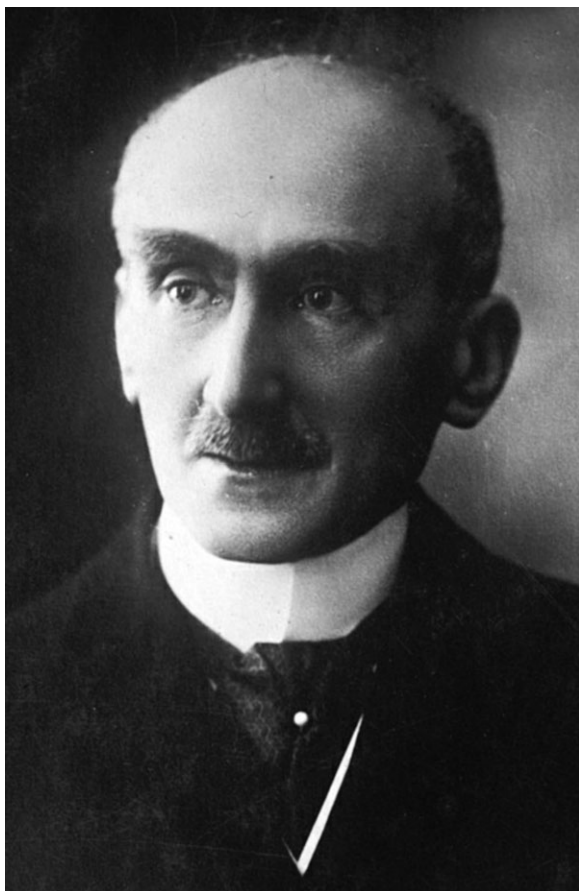
ISVW UITGEVERS

Essays over bewustzijn en verandering

Henri Bergson

ISVV UITGEVERS

HENRI BERGSON

OVER DIT BOEK

‘Wij praten over de verandering maar wij denken er niet aan. Wij zeggen dat verandering bestaat, dat alles verandert, dat verandering de essentie zelf van de dingen is. Dat zeggen wij inderdaad en dat herhalen wij, maar dat zijn slechts woorden. Wij redeneren en filosoferen alsof verandering niet bestaat. Om verandering te ‘denken’ en om die te zien moet een heel gordijn van vooroordelen opzij geschoven worden waarvan sommige kunstmatig zijn ontstaan op basis van filosofische beschouwingen en andere eigen zijn aan het gezond verstand.’

De Franse filosoof Henri Bergson (1859-1941) is vooral bekend door zijn hoofdwerk *L'Évolution créatrice*. In de latere essays die hier voor het eerst in vertaling verschijnen, herneemt Bergson de thema's van zijn hoofdwerk: wat is verandering, wat is leven en levenskracht, wat is tijd en wat is bewustzijn? Tot slot bespreekt hij hoe het mogelijke en het werkelijke zich tot elkaar verhouden.

INHOUD

INLEIDING	7
I HOE VERANDERING WORDT WAARGENOMEN	29
II BEWUSTZIEN EN LEVEN	77
III HET MOGELIJKE EN HET WERKELIJKE	115
NOTEN	139

INLEIDING

Door Arthur d' Ansembourg

De grootste uitdaging van de moderne mens in de 21^e eeuw is de omschakeling naar een duurzame samenleving. Aangezien het duurzame het woord 'duur' in zich draagt, is het de vraag of deze omschakeling mogelijk is indien we niet weten wat het woord 'duur' betekent. Een wereld waarin we te maken hebben met een versneld verbruik van grondstoffen en producten brengt immers met zich mee dat de dingen een steeds korter bestaan is gegund. Hun bestaan is van korte 'duur' en men kan zich afvragen hoe we hun opnieuw de duur kunnen geven die hun toekomst. Met het oog daarop is het zinvol om zich te realiseren dat het woord duur van het werkwoord duren komt en dat brengt ons bij het eeuwenoude probleem van de tijd. Dit probleem van de tijd als duur is het centrale thema in de filosofie van Bergson. Het speelt niet alleen een rol in de uitdagingen waarmee wij in dit tijdperk worden geconfronteerd, maar het is tegelijk iets waar we altijd en overal

mee te maken hebben en waartoe we ons op verschillende wijzen kunnen verhouden.

In de vertaling van de teksten die in deze uitgave bijeen zijn gebracht blijkt al gauw dat Bergson van mening is dat dit probleem van de tijd als de duur een complexiteit met zich meebrengt die de mogelijkheden van het denken van een enkele filosoof te boven gaat. Meer dan eens presenteert hij het ontstaan van een adequate filosofie van de duur als een gemeenschappelijke onderneming en nodigt hij zijn lezers uitdrukkelijk uit om daar aan mee te werken. In zijn *De scheppende evolutie* (1907) benadrukte hij dat de ware wijsbegeerte zich enkel kan vormen “door de gezamenlijke en steeds vruchtbaarder wordende inspanning van vele denkers, en ook opmerkers, die elkaar aanvullen, verbeteren en terechtwijzen” (SE 29). In een lezing over *Hoe verandering wordt waargenomen* (1911) spreekt hij opnieuw de hoop uit dat “we een filosofie zullen ontwikkelen waar iedereen aan mee zal werken en waarover allen het eens kunnen zijn” (HVW 2). Deze oproep tot een gezamenlijke inspanning wordt opnieuw uitgesproken in *Bewustzijn en leven* (1911). Er bestaat in de filosofie geen grondregel waaruit alle oplossingen op wiskundige wijze kunnen worden afgeleid. Wel beschikken we over een aantal feitenreeksen die tot waarschijnlijke conclusies kunnen leiden. Indien de waarschijnlijkheden zich opstapelen kunnen we het gevoel hebben dat we op weg zijn

naar zekerheden die we kunnen benaderen door “...de welgemeende inspanning te bundelen. Want de filosofie zal dan niet langer een constructie zijn, het systematisch opgebouwde product van een enkele denker. Zij zal toevoegingen, correcties, aanpassingen bevatten en daar ook permanent om vragen” (BL 3).

Als we kijken naar de geschiedenis van de filosofie van de 20^e eeuw dan zien we dat grote denkers zoals Heidegger, Merleau-Ponty, Gadamer, Levinas en Deleuze eveneens een centrale positie toekennen aan het probleem van de tijd. Ze grijpen daarbij terug op de bevindingen van Bergson en we kunnen constateren dat zijn oproep om mee te werken aan een filosofie van de tijd als duur niet onbeantwoord is gebleven. Telkens weer hebben zij ernaar gestreefd om een zinvolle bijdrage te leveren aan de uitwerking van een probleem waarvan Bergson – met de voor hem kenmerkende bescheidenheid – benadrukt dat dit het denken van een enkele denker te boven gaat. Hoog tijd voor een bezinning op de verschillende wegen die het denken over de tijd sinds Bergson heeft bewandeld. Een dergelijk omvattend project kan echter enkel beginnen bij Bergson zelf en in dat opzicht zijn de hier bijeengebrachte teksten bijzonder handzaam. Zij zijn enerzijds geschikt voor een kennismaking met zijn denken over de tijd als duur en anderzijds bieden zij aanknopingspunten

om enkele daaraan verwante thema's in zijn denken nader te preciseren.

Terwijl ik dit overdenk, loop ik te ijsberen door mijn woonkamer. Tien stappen in de ene richting en een zelfde aantal in de andere richting. Ik loop heen en weer en beweeg, terwijl de dingen rondom mij lijken stil te staan. De schrijftafel, de boekenkast, de zitbank bevinden zich op hun vertrouwde plek. Dan blijf ik staan voor het raam. Ik zie hoe de oostenwind het water in de gracht in westelijke richting stuwt. Terwijl ik toekijk, realiseer ik mij dat niet alleen het water, maar ook alle overige dingen in beweging zijn. Niet alleen blaast de wind het water in westelijke richting, maar tegelijk draait de aarde – inclusief mijzelf en de dingen rondom mij – in oostelijke richting. En dat terwijl het zonnestelsel waarin wij ons bevinden met een enorme snelheid beweegt in een richting die ik niet ken. Ik beseft dat mijn bestaan is opgenomen in een veelheid van verschillende snelheden en bewegingen. Dat komt omdat ik Bergson heb zitten lezen. Hij reikt zijn lezers het beeld aan van een stilstand die bestaat tussen twee treinen die rijden met gelijke snelheid. Het is een van de vele beelden waarmee hij onze ogen opent voor de constante beweeglijkheid en veranderlijkheid van de dingen.

Niet alleen de dingen buiten mij, maar ook ons innerlijk bestaat uit een veelheid van bewegingen die de bewoogenheid van onze ziel uitmaken. Ze vertonen eveneens